

27142

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM MEDENİYETİ VE SOSYAL BİLİMLER BÖLÜMÜ
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİNİN GÜRCİSTAN
SİYASETİ (1808-1839)**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Nebi GÜMÜŞ**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Hulusi YAVUZ**

1993

OSMANLI DEVLETI'NİN GÜRCİSTAN SİYASETİ (1808-1839)

GİRİŞ

Gürcistan, tarih boyunca Bizans, İran, Osmanlı ve Rusya gibi güçlü devletlerin mücadele alanı olmuş, Fâherat Yolu'nun geçtiği, Anadolu ile Orta Asya arasında köprü vazifesi gören ve Anadolu'nun giriş ve çıkış yolları üzerinde bulunan bir ülkedir.

Gürcistan, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında, Kafkas dağlarının güneyinde yer alır ve Asya kıtası içinde içinde kabul edilir. 8 Aralık 1991 de imzalanan ve Sovyetler Birliği'nin sona erdiğini hükme bağlayan Minsk anlaşmasından(1) sonra bağımsızlığını kazandı. Bugün Bağımsız Devletler Topluluğu'na da üye olmayan Gürcistan'ın kuzeyinde Kuzey Kafkas Dağları ve Rusya ; doğusunda Azerbaycan; güneyinde Türkiye ve Ermenistan; batısında ise Karadeniz bulunur(2).

Gürcistan'da Abhazya ve Abhazya Cumhuriyetleri ile Güney Osetya Bölgesi özerklik statüsündedirler(3).

Başkenti, Kafkasya'nın en büyük ve en meşhur şehri, doğu Transkafkasya'nın anahtarı durumundaki Tiflis'tir(4).

Son devir büyük Osmanlı tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa, Gürcistan'ı "Tiflis Hanlığı ve Açıkbaz, Migreli ve Güril Beylikleri olmak üzere ikine ayırmakta, Tiflis Hanlığını İran, diğer üç beyliği de Osmanlı memalikinden saymaktadır(5).

- 1) Nevzat Yalçıntaş, "Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Arasında İşbirliği", İlim ve Sanat, ss:31, Şubat 1992, s.16.
- 2) Hakkı Raif Avvıldız, Gürcistan, İstanbul 1946, s.4 ; Büyük Ansiklopedi, "Gürcistan SSC", İstanbul 1990, V1, 2019.
- 3) AnaFritannica, "Gürcistan SSC", İstanbul 1986, X, 205; BA, V1, 2019.
- 4) Şemseddin Semî, Kamusu'l-Âlem, İstanbul 1314, 111, 1658; W.E.D. Allen-Paul Muratoff, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi, Ankara 1966, s.9.
- 5) Ahmet Cevdet Paşa, Kırım ve Kafkas Tarihçesi, Kostantiniyye 1307, s.55-56.

Ülkenin büyük bölümü dağlıktır(Şkara 5204 m.). Dağlar, Karadeniz'in dar kıyı düzlüklerine doğru alçalır. Önemli nehirleri; Bzıb Kodori, İnguri, Tshenis Tshali ve Rioni'dir. Argavi, Lori ve Alazani ise Hazar Deniz'ine dökülen Kür nehrinin Gürcistan'daki kollarıdır(1).

Önemli şehirleri: Tiflis, Batum, Suhumi, Poti, Ahıska, Kutaisi ve Gori'dir(2).

Yüzölçümü: 69.700 km² (3) ve nüfüsü 5.500.000 dir(4). Gürcüler nüfusun yaklaşık % 70'ini oluşturur. Gürcüler dışında Ermeniler % 10, Ruslar % 3.8, Azeriler % 3.5, azınlık olarak da Abhaz, Oset-ve Rumlar bulunur(5).

İnceleyeceğimiz dönem olan 19. asrın başlarında Gürcistan'ın toplam nüfüsü 1.000.000, Gürcüler ise 700.000 kadardı(6).

Gürcülerin kullandığı dil; M.S. 3. yy.da geliştirilmiş, 5'i ünlü 28i ünsüz toplam 33 harften oluşan ve yaklaşık 113.000 sözcük içeren Gürcüce'dir. Aynı zamanda Gürcüce, Kafkas dilleri arasında köklü edebiyat geleneği olan tek dildir(7).

Gürcistan'daki Gürcülerin çoğunluğu hristiyan, bir kısmı ve Türkiye'dekilerin tamamı müslümandır. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde, Habib b. Mesleme'nin Tiflis'i fethinden sonra, Gürcüler arasında İslamivete yayılmaya başlamış ve 10. asırda Gürcistan'ın üçte biri İslamiveti kabul etmişti(8).

-
- 1) AnaBritannica, X,205 ; BA, VI, 2019 ; Büyük Larousse, "Gürcistan" İst.1986, Gelişim Yayınları, c. VIII, s.4862 .
 - 2) AR,X,206 ; Ayvıldız,19-20 .
 - 3) Meydan Larousse, "Gürcistan" İst.1971c.V, s. 451 ; AR,X,205 ; BA,VI, 2019
 - 4) Büyük Dünya Atlası, Millivet Yay. Tarihsiz, s.77
 - 5) AR,X,206 .
 - 6) Allen-Muratoff,13 dipnot.
 - 7) Fahrettin Çiloğlu,100 Yıl Önce Türkiye'de Gürcü Köyleri, Tarih ve Toplum, sa: 102, Haziran 1992, s.361-362 ; AR,X,207 ; BL,VIII .
 - 8) Sami, a.g.e. V,3837 ; Yeni Türk Ansiklopedisi, III,1135 ; 4865
Mirza Bala, "Gürcistan" İslam Ansiklopedisi, İst. 1977, c.IV, s.838;
Ahmet Özkan, Gürcistan, İst.1968, s.113 (G. Mağalashvili'den),

GÜRCİSTAN'IN TARİHÇESİ VE İSLAMLAŞMASI

Kendilerine Kartveli diyen Gürcülerin, Sakartvelo olarak adlandırdıkları Gürcistan'da eskiden beri yaşadıkları bilinmektedir. Büyük İskender'den beri adlarına raslanmakta, hatta kendileri milli tarihlerini daha eskilere götürüp M.Ö. 2640'da Nemrud'la muasır Tağarmus adlı bir kraldan bahsetmektedirler(1).

M.Ö. 7. yy.da Gürcistan toprakları İberya olarak biliniyordu. İlk Gürcü devleti ise bir sonraki asırda, batı Gürcistan'da, Karadeniz kıyısında, bugünkü Abhazya ve Çoruh vadisi arasındaki bölgede Kolhida adıyla kurulmuştu. M.Ö. 1. asırdaki Roma işgalinden sonra, yönetimi Megrellerden alıp Lazlara veren Romalılar, buraya Lazika demeye başladılar(2).

M.S. 3. asrın sonuna doğru, uzun mücadeleler neticesinde Gürcistan'ın doğusu İran, batısı da Roma'nın idaresi altına girdi. Bitmek bilmeyen ve 7. asra kadar devam eden kanlı savaşlarla zaman zaman el değiştiren Gürcistan'da feodal beylikler ortaya çıktı(3).

1) Sami, a.g.e. c.V, s.3837 ; AB, X, 206.

2) Muhammed Vanilisi-Ali Tandilava, Lazlar'ın Tarihi, çev: Havri Havrioğlu, Ant Yayınları, 2. Baskı, İst. 1992, s.11, Lazika'nın tarihinin geniş biçimde anlatıldığı bu eserde İran-Roma ve İran-Bizans çekişmesi de ayrıntılarıyla veriliyor. ; Çiloğlu, Tarih ve Toplum, ss:102, s.362, ; BA, VI, 2019.

3) Avyıldız, 5 ; Çiloğlu, Tarih ve Toplum, sa:102, s. 362 ; AB, X, 206 ; BA, VI, 2019 ; BL, VIII, 4863.

Abbasiler döneminde, 764-5 yıllarında Hazarlar, büyük bir ordu ile Tiflis'i ele geçirip Gürcistan'a yerleşttiler(1).

Emevi halifesi Hişam b. Abdilmelik zamanında Kafkasyada kurulan büyük eyalet küçük vilayetlere dönüştürülünce, Gürcistan, müstakil bir vilayet oldu. Ve 786'da Harun Resid, Tiflis'te yeniden bir islam emirliği kurdurarak, Kartli, Ahıska, Ardahan ve Tavk bölgelerini buraya bağladı. Tavk-Ardahan Beyi Bagratlı Adernese'nin oğlu Aşut(787-826), Harun Resid devrinde, Tiflis İslam Emirliği'ne bağlı kaldı ve Halife ordusunun hizmetinde büyük vararlıklar gösterdi. Tamamen Abbasi İslam Devleti'ne dahil edilen Gürcistan, hilafete tabi^{olun} kendi prensleri tarafından idare edildi(2).

İslam hakimiyeti döneminde Gürcistan, esir alım-satımı usul ve müesseselerinden tamamen kurtularak, iktisadi ve medeni inkişafa kavuşmuştur(3).

Pagratlılar ailesi önderliğinde, 787'de İberya ve Kafkasya topraklarının birleştirilmesi dönemi başladı. Fundan sonra, bazı Pagratlı Prensleri, Bizans'ın da vardımı ile Günev Gürcistan'daki otoritelerini artırdılar(4).

-
- 1) M. Pala, İA,1V,839 ; Akdes Nimet Kurat, IV-XV111. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzevindeki Türk Kavimleri ve Devletleri Ank. 1972, ttk Basımevi, s.39 ;
 - 2) M. Pala, İA,IV,838-839 ; Sami, a.g.e. c.V,s.3837-3838 ; Yurt Ansiklopedisi,c. 11,s.901 ; Özmen,18.
 - 3) M. Pala, İA,1V,841.
 - 4) PA,VI,2019 ; ML,V,451 ; Avvıldız,5.

6 Nisan 1204'te Latinler, İstanbul'u ele geçirdikten sonra, Tamara, bir ordu göndererek, Varadeniz'in Anadolu sahilini ele geçirdi. Ve burada Pontus Rum Devleti'ni kurdu. Yönetimini de Pizans İmparatoru Andronikos'un(1183-1185) torunu olan ve aynı zamanda Gürcü sarayında büyütülüp yetiştirilen yeğeni David Komnenos'a verdi(1).

Tamara döneminde yakalanan parlak devir, 1220'lerde başlayan Moğol akınlarıyla sona erdi. Moğollar, doğu Gürcistan'ı işgal ettiler ve ülke 1243'te Moğol hakimiyeti altına girdi(2). Gürcistan, bundan sonra, İlhanlılar'a bağlı bir prenslik haline geldi. Ancak, İmeretya bölgesinde Bagrat soyundan bir prenslik varlığını koruyabildi(2).

Moğol istilasından sonra Gürcistan hanları, Moğollarla bazen savaştıkları gibi bazen de hediye vermek suretiyle barış içinde yaşamışlardır(3).

Giorgi V.(1314-1345) döneminde bir toparlanma görüldü(4).

1325'te Abhazya, Şirvaşidze hanedanına tımar olarak verildi. Şirvaşidze hanedanının yönetimindeki Abhazya, böylece Gürcistan'a tabi bir hale geldi(4).

14. asrın ortalarına doğru, İlhanlıların zevceflamalarından istifade ile bağımsızlığını ilan etmek istedi. Fakat, bu sefer Karakoyunlular, Timur ve Akkoyunlular'ın nüfuzu altına girdi. Giorgi V. dönemindeki toparlanma, Timur dönemindeki saldırılarla tam bir yıkıma dönüştü(5).

1) Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, çev: Fikret İşıltan, Ankara 1987, c.III, s.111 ; Minorsky, İA, "Lazlar", VII, 26 ; Vanilişi-Tandilava, 38.

2) M.Pala, İA, IV, 841.

3) Cevdet, Kırım, s.63.

4) FA, VI, 2020.

5) Parthold, İA, I, 7 ; İsmail Perkok, Tarihte Kafkasya,

, s.226

6) M.Pala, İA, IV, 841 ; FA, VI, 2020 ; Ayyıldız, 6.

GÜRCİSTAN'DA ÖSMANLI FETİHLERİ

1479'da Borçka ve Aşağı Acara'yı içine alan Madzahalet bölgesinin hıristiyan Atabevi, Akkoyunlulardan yüz çevirip, Osmanlılar'a tabi oldu. Bu bölge önce Trabzon sancağında, daha Erzurum Bevlerbeviliğine tabi Öcaklı Beylerinin idaresinde kaldı. 1584'te kalesi yapılıp "Maçakhel" adıyla Çıldır evaletine bağlanacaktır(1).

1492'den itibaren Osmanlı ile Rusya arasında ilk diplomatik münesebet kuruldu(2).

Yavuz, Trabzon sancakbevi iken, 1508'de Maçakhel fethi sırasında tabi olan "Canet"(Lazeli) bölgesini feth etmiş, Gürel'ir itaatini veniletmiş, merkezi Kutayis olan ve Osmanlı terminolojisinde "Açıkbaş" denen İmeret Prenslüğünü Osmanlıya tabi kılarak bütün batı Gürcistan bölgesini Osmanlı'ya bağlamıştır. Ortodoks olan İmeret prenslerinden birkaçı müslüman da olmuştur(3).

Yavuz'un Caldıran seferinden sonra doğu Gürcistan da Osmanlıya tabi oldu. Fakat Yavuz'un ölümünden sonra 1521'de İran'a bağlandı(4).

Fahrettin Kirzioğlu, 1479'da fetihle itaat eden Maçakhel sancağı ve o bölgedeki "İmerhev" ve "Şavşad"ın, gerek "Trabzon sancağı" ve gerekse "Gürcistan Vilayeti" tahrir defterlerinde 16. asır boyunca Osmanlı tahririne girmediğini sövüyor(5).

1) Kirzioğlu, 383.

2) İnelcık, 354.

3) Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1979, c.XIII, s.351
Kirzioğlu, 98.

4) Kirzioğlu, 384.

5) Kirzioğlu, 45.

1540'da , Şah Tahmasb'in ilk Gürcistan seferinden önce Açıkbas, Megrel ve Gürvel bölgeleri Osmanlı'ya, Kartli bölgesi İran'a bağlı idi. Aynı yıl Şah, Tiflis'i kuşattı. Tiflis Han'ı müslüman olarak kalevi teslim etti ve itaatini bildirdi. Bu arada birtakım hıristiyan da müslüman oldu(1).

1552'de Kazan Hanlığı, 1556'da Hacı Tarhan Hanlığı, Ruslar tarafından ele geçirildi ve Rus nüfuzu, güneve Kafkasya'ya, Gürcistan'a kadar ulaştı(2).

1555 Amasya antlaşmasıyla, Gürcistan'ın batı kısmı (Açıkbas, Megrel ve Gürvel bölgeleri) Osmanlı'ya, doğu kısmı (Tiflis bölgesi) ise İran'a bağlı kabul edilmiştir. Gürcistan beyleri bir taraftan Osmanlı Devleti'ne vergi verirken bir taraftan da Osmanlı'nın bölgede İran'a karşı yapacağı savaşlara yardımcı kuvvet göndermevi kabul ve taahhüd etmişlerdir. Gerek Kanuni ve gerekse daha önceki Yavuz döneminde doğu Gürcistan, Osmanlı'ya metbu bilmiş ve her fırsatta Osmanlı'ya bağlanmevi ülkü edinmiştir(3).

Çoruh-Acara suyu kavşağından Ardahan ve Posof'a kadarki bölgeyi kapsayan Maçahel, İmerhev ve Şavşad Atabeyleri üç kardes, 1561-2 de Erzurum Peylerbeyi Lala Mustafa Paşa'nın delaletivle hıristiyanlığı bırakıp müslüman oldular. Onlarla birlikte Acarlar'dan ve Gürcüler'den büyük bir kitle müslüman oldu(4).

1) Kirzioğlu, 172.

2) Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, 2.baskı, s.155; Uçarol, XI, 190 ; İnalçık, 362-363

3) Kirzioğlu, s.XIX ; Öztuna, XI, 351 ; Gökçe, 24, 27.

4) Kirzioğlu, 46 ; Öztuna, XI, 349.

1569 'da Şah Tahmasb'ın vakalavıp hapsettiği Simon, müslüman oldu ve 1576'da Şah tarafından Tiflis'e Fan tavin edildi. Bunun üzerine kardeşi Davud Han da elçi göndererek Osmanlı'dan yardım istedi ve el altından itaat etti(1).

1569'de başlayan Don-Volga arasındaki kanal teşebbüsünde bir amaç ta Gürcistan'ın itaatının tam manasıyla sağlanması idi. Bu dönemde, Osmanlı'nın en büyük meselesi Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan üzerinde İran'la olan rekabet idi. Bu sıralarda Gürcistan ve Şirvan Beylerinden Osmanlı sarayına, İran'a karşı himaye istemek için birbiri ardından elçiler gelmekte idi(2).

Osmanlı'lar, Samshe yoluyla Gürcistan'a nüfuz etmişlerdi. 1578'de Cıldır, Tiflis ve Gürcistan tamamen fethedildi. Osmanlı hakimiyetine giren Gürcistan beylerinden bazıları müslüman olmuşlar, bazıları da eski dinlerinde kalmışlardır. Bu arada Tiflis'teki iki kilise de camiye çevrildi(3).

Aynı yıl Cıldır, Tiflis ve Gürcistan evaletleri kuruldu. Eylül-Ekim aylarında "Göri", kalesi yapıp Tiflis'ten avırılarak avrı bir evalet yapıldı(4).

Tiflis, bir sancak olmak üzere Solak Ferhat Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'e verildi. Şehrin savunması için ikibin asker ve yüz top tahsis edildi. Gürcistan, dört evalet avırılan avrı avrı Beylerbevilerine verildi(5).

1) Kırzioğlu, 263, 293.

2) İnalçık, 372, 374.

3) Pala, İA, 1V, 842 ; Minorskv, İA, XI1/1, 272 ; Kırzioğlu, 386 ; Öztuna, XI11, 352 ; Gökçe, 27.

4) Öztuna, XI11, 352 ; Kırzioğlu, 19, 294, 386.

5) Pala, İA, 1V, 842 ; Minorskv, İA, XI1/1, 272.

Santshe-Saatabago kralı Peka'nın 1625'te islamive'ti kabul etmesiyle, bu ülke islam camiasına girdi ve 18. asra doğru da tamamen Osmanlı Devleti'ne katıldı. 1627'de Acarlar, İslamı benimsediler ve Osmanlı Devleti'ne katıldılar. Acara bevleri müslüman oldularsa da, kövlülerin müslüman olması bir sonraki yüzyıla dek sürdü. Cildir evaletinde vurtluk ve ocaklık olarak dirlikleri ve idarevi elinde tutanlar da bu müslüman Gürcü bevleri olacaktır(1).

Acaristan ve Santshe-Saatabago, Osmanlı'ya katıldı, fakat bu asrın ilk yarısında Osmanlı Kafkasva'da birçok yeri kaybetti. Gürcistan'ın doğu kısmı İranlılar'a bırakıldı. ^{Sonuçta} ve Osmanlı'nın elinde, hazineve vergi veren, batı Gürcistan'da Dadvan da denilen Mingreli, Güril ve Osmanlı terminolojisinde Açıkbaş hanlığı diye kavdedilen İmereti isimlerinde üç beylik kalmıştı(2).

Gürcistan'ı 1647'de ziyaret etmiş olan Evliya Celebi, Tiflis'i bile bir müslüman şehri olarak tasvir ediyor. 1658 tarihli bir ferman dan bu devirde Kartli'de Rüstem isminde bir müslümanın hükümdarlık vaptığını öğreniyoruz. Bu vılda İran, Gürcistan yönetimini, Mehran ailesine bıraktı. Pundan sonra 1723'e kadar da Gürcistan'ı, İran'ın atadığı genel valiler idare etti. 1659'da Gürcüler, İran'a karşı avaklandılar, fakat isvan bastırıldı ve bir sonuç alamadılar(3).

1) Bala, İA, 1V, 842 ; Ciloğlu, 362 ; Avvıldız, 15 ;

2) Uzunçarsılı, 1V/2, 125.

3) Bala, İA, 1V, 842 ; Frokelman, 302 ; AP, X, 206 ; BA, VI, 2020.

İrakli Han, İranlılar'ın istila tehdidi karşısında 1783'de Ruslara başvurdu ve yardım istedi. 24 Temmuz 1783'te Irakli Han ile Çariçe Katerina II. ,Georgievsk anlaşmasını imzaladılar. Anlaşma ile Rusya, Gürcistan'ı dış tehditler, yani İran ve Osmanlı'ya karşı korumayı taahhüd edivor, Gürcistan da Rusya'ya bağlı (adeta bir Rusya vilayeti gibi) olmanı kabul edivordu(1).

Katerina II. aynı Temmuz ayında yayınladığı bir fermanla Gürcistan'ı himavesine aldığı ilan etti. Irakli Han da bunu kabul etti. Ruslar, daha sonra taahhüdlerini yerine getiremedikleri gibi, Gürcistan'ın tamamını Osmanlı Devletinden koparıp Rusya'ya katmak için bu himavevi bir gerekçe olarak takdim etmişlerdir. Nitekim aynı yıl Ruslar, Tiflis'i işgal ettiler ve şiddetli bir tahakküm siyaseti uyguladılar. Bu da Gürcüler'i kısa sürede Ruslardan nefret eder hale getirdi. Fakat bu, ne işgal ve tahakkümü sona erdirdi, ne de Gürcüler'in daha rahat bir ortamda yaşamalarını sağladı(2).

1784'te Kafkaslar'daki müslüman ve hristiyan halklar, Rus himavesindeki Irakli Han'a karşı ayaklandılar. Müslüman olan Acara halkı da bu sıralarda, Gürcistan'a akınlar yapıyordu. Bir sonraki yıl, başka sebeplerin yanı sıra, belkide bu isyan ve akınların da tesiriyle Gürcistan'dan çekildiler(3),

1) Mehmet Sarav, "Rusya'nın Asya'da Yayılması" Tarih Enstitüsü dergisi, sa:10-11, İstanbul 1981, s.288 ; Sahi, V, 3838 ; Gökçe, 75-77 Avvıldız, 7 ; Minoz BALA, İA, "Kaçar" mad.VI, 2. baskı, ist.1976, s.36 PA, VI, 2020 ; Çiloğlu, 362.

2) Cevdet, Kafkasya Dair. s.455 ; Uçarol, XI, 191 ; Furat, 299 ; Öztuna, XI 11, 345.

3) Prokelman, 317 ; Gökçe, 81 ; Uçarol, XI, 191

Kendisini günev Kafkasya'nın sahibi sayan İran Şahı Ağa Mehmed Şah, 1783'te Ruslarla yapılan himaye anlaşmasına bir tepki olarak, 60.000 kişilik bir ordu ile 1795 te Gürcistan üzerine yürüdü. Tiflis'le birlikte doğu Gürcistan'ı ele geçirdi ve her tarafı yakıp yıktı. Gürcüler himaye anlaşmasına göre Ruslar'dan yardım istediler. General Zobof komutasındaki Rus birlikleri, 10 Mayıs 1795 te Derbent'i işgal ettikten sonra Gürcistan'ı İranlılardan almak yerine önce, İran'ın elindeki Azerbaycan topraklarına yöneldiler. Gürcistan'a ise ancak bir yıl sonra 1796'da girdiler. Böylelikle bütün Transkafkasya Ruslar'ın eline geçti ve himaye anlaşması Gürcistan'ı korumaktan çok Ruslar'ın günev Kafkasya'vı işgallerininin bir gerekeci oldu(1).

1796'da II. Katerina ölünce, yerine, oğlu I. Paul

Rus çarı oldu. Annesinin aksine yumuşak bir dış politikadan yana olan I. Paul, Rus ordularınının unumi olarak kaffkas sınırına çekilmesini emretti. Fakat, Gürcistan kralının isteği üzerine aslen Ermeni olan Lazarof komutasındaki birlikler Gürcistan'da kaldılar(2).

1798'de Irakli II. ölünce yerine, oğlu XII. Giorgi geçti. Bu dönemde Kartli ve Kahetya'yı Rusya'va katma düşüncesi ortaya atıldı. Kral, I. Paul ile bir anlaşma yaparak Rus egemenliğini tanıdı ve ülkesini Rusya'va kattı.

1) M. Bała, "Kaçar" IA, VI, 36 ; Berkok, 399-400 ; Saray, "Rusyanın Asva'da Yavılması", TED, sa:10-11, s.288.

2) Allen-Muratoff, 18-19 ; Berkok, 400.

1799'da ise Lazarof komutasındaki Rus kuvvetleri Tiflis'e girdiler(1).

1800'de Dağıstan kuvvetleri, Ruslar'ı Gürcistan'dan çıkarmak için harekete geçtiler. Fakat Gürcüler'le bu konuda daha önceden bir anlaşma yapılmamıştı. Bunun avni zamanda bağımsızlıklarına yönelmiş bir hareket olarak değerlendirilen Gürcüler, Dağıstan kuvvetlerine karşı Ruslar'la birlikte hareket ettiler. Dağıstan kuvvetleri başlangıçta Gürcüler'i yendilerse de, daha sonra Lazarof komutasındaki Ruslar'a yenildiler ve geri çekilmek zorunda kaldılar(2).

Bu savaşların tesiriyle Gürcüler, kuzey kabileleriyle düşman hale geldiler ve Ruslar'a daha çok yaklaştılar. Kral XII. Giorgi, bu gelişmelerden sonra, Rus himayesini yeterli görmeyerek I. Paul'den Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını istedi. Bu arada her iki kral da öldüler. I. Paul'un yerine Rus çarı olan I. Aleksandr, daha önce yapılmış olan ilhak isteğini kabul etti. ve 16 Şubat 1801'de Gürcistan'ın Rusya'ya tamamen ilhakını ilan etti. İlk iş olarak bir Rus generalinin başkanlığında gürcülerden

bir hükümet kuruldu. Bazı gürcü beylerinin buna karşı çıkışları üzerine I. Aleksandr, esaslı tedbirler aldı ve Gürcistan'ı Rusya'ya bağlı bir vilayet haline getirdi(3).

1) Kurat, Rusya Tarihi, 299-300; Avıldız, 7 ; PA, VI, 2020.

2) Berkok, Tarihte Kafkasya, 401.

3) Kırzioğlu, Kafkas Elleri, s. XV ; Kurat, Rusya Tarihi, 299-300

Berkok, Tarihte Kafkasya, 401-402 ; Gökçe, Kafkasya, 88-89.

Gürcistan'ın Rusya tarafından ilhakına Osmanlı Devleti, olavları takip, sınır komutanlarının raporlarını incelemek ve Azerbaycan ve Dağıstan hanlarına, Gürcistan ve Rusya'ya akınlar yapılmasını isteyen mektuplar göndermek dışında aktif bir tepki göstermedi. Rusya ise, ilhaktan sonra Gürcistan'ı, Osmanlı Devleti'nin güney Kafkasva'daki hareketlerini kontrol edeceği bir üs olarak kullanmaya başlamıştı(1).

İlhaktan sonra Ruslar, Rusya'da uygulanan toprak köleliği rejimini tatbik ettiler ve gürcü köylüsünü toprak ağalarının mülkiyetine verdiler. Ayrıca, Gürcü Ortodoks Kilisesini Rus Kilisesi'nin bir şubesi haline getirdiler. Bunlarla da vetinmevip slav dilini kabul ettirmeye çalıştılar ve eğitimi ruslaştırma çabası içine girdiler. Ruslar, krallık ailesini de ülkeden sürdüler(2).

Ruslar, 1803'te Mingreli bölgesini topraklarına kattılar. Avnı vıl ve ertesi vılda Kafkasvalılar, Ruslar'la çetin savaflara giriştiler. Anapa'yı ele geçirdiler ve Darval geçidinden güneye doğru yürüyüşe geçtiler. Bu arada Mingreli, İmereti, Kartli ve Kaheti bölgeleri isyan ettiler. Bu olavlar devam ederken Ruslar, kuzevde Don Kazakları'ndan "Karadeniz Ordusu" adlı bir teşkilat kurdular(3).

Osmanlı-Rus ittifakı devam etmesine rağmen 1804 yılında Rus elçisi İtalinski, Anakera ile Batum arasındaki bölgenin Gürcistan sahili ve ahaliden hali olduğu gerekçesiyle bura-

1) Gökçe, 77, 89.

2) Pala, "Gürcistan", İA, IV, 843 ; RL, VIII, 4863 ; AR, X, 205

3) Perkok, Kafkasva, 404-407 ; Avıldız, Gürcistan, 7-8

nın Gürcistan, dolayısıyla Rusya'ya ait olduğunu ve Rusya'ya verilmesini istedi. Osmanlı Devleti, durumu ivice inceledikten sonra, bu bölgede epeyce müslüman ahalinin meskûn olduğu ve buranın Osmanlı toprağı olduğunu bildirerek bu isteğı reddetti(1).

Rusya'nın Anakara ve Kemhal taraflarında bir iskele tahsisi yönündeki isteğine ise olumlu cevap verdi. Zaten Ruslar da, 3 Kasım 1804'te Fas ve Anakara arasındaki Kemhal boğazi iskelesini işgal ettiler: Ruslar, Mingreli, İmereti ve bütün Gürcistan ile devamlı ve emniyetli irtibat kurmak istiyorlardı. Osmanlı Devleti, Anakara ile Batum arasındaki sahili terke vanaşmavinca Kemhal boğazi iskelesini işgal etmişlerdi. Ayrıca sahile asker gönderip Anakara'da bir mahzen kurdular ve Kemhal'e de muhafız asker koydular. Osmanlı Devleti, Rusların bu hareketini siddetle protesto etti. Fakat İtalinski, o bölge halkının vahşetinden bahsederek Rusya'nın mazereti olduğunu iddia etti. 1806 sonlarında Osmanlı-Rus harbi başladığında durum bu idi(2).

1806 sonlarında başlayan ve avrupa cephesinde devam eden savaşlardan sonra Kafkasya cephesinde Anakara ve Kemhal'i işgal ettiler. İran'la da savaş halinde idi bu sırada Rusya. Ruslar, günevde önce İran'ı yendiler, sonra Gürcistan'ın günevdoğusundaki bazı hanlıkları ele geçirerek buralara yerleştirdiler(3).

-
- 1) Fehmi İsmail,"Bükreş Andlaşması'nın Müzakeresi", Relleten XLVI, Ankara 1982, sa:181, s.81-82.
 - 2) Cevdet, Tarih,X,5 ; İsmail, "Bükreş Andlaşması",82 ; Cemal Gökçe, "1787-1806 Yılları Arasında Kafkasva'da Cerevan Eden Sivası Olavlar", s.55.
 - 3) Gökçe,200 ; Berkok,406-407.

Ruslar, 1807'de Napolyon'a yenildiler. Fakat Tilsit Anlaşması ile Fransızlar'la barışıp batı sınırını emnive- te aldıktan sonra veniden Osmanlı topraklarına karşı sal- dırıya geçtiler ve Anapa'vı yeniden ele geçirdiler. Gene- ral Gudoviç, Ahışa, diğer birlikler de Kars ve Poti üze- rine vürüdüler. Fakat Gudoviç, Ahışa'dan çok daha küçük bir kale olan Ahilkelek önlerinde Osmanlı kuvvetlerine ye- nildi ve dokuzvüz asker ve üç top kavbetti. Gudoviç ve av- nı sekilde yenilgive uğravan diğer birlikler de geri çekil- diler. Gudoviç, Gürcistan'a döndü(1).

Gümrü civarında mevzilenmiş Niesvietavef komutasında- ki Ruslar'a karşı girişilen üç saldırı başarısızlıkla so- nuçlandı ve Osmanlı kuvvetleri, Ruslar'a yardıma gelen Gu- doviç'e yenildiler. İran Şah'ı, Osmanlı kuvvetlerinin bu venilgisini, Ruslarla savaş halinde olmalarına rağmen kut- ladı(2).

Gudoviç, 1808'de Erivan üzerine vürüdü. Fakat yenile- rek Tiflis'e döndü. Bundan sonra Çar, istifasını kabul et- ti ve yerine Kont Tormazof tayin edildi. Tormazof, Nisan 1809'da Kafkasya'ya gelecektir(3).

1) Berkok, Kafkasya, 407 ; Baddelev, Kafkasya, 97-98.

2) Baddelev, Kafkasya, 98 .

3) Baddelev, Kafkasya, 98-99.

11. MAHMUD DÖNEMİ

11. Mahmud, 28 Temmuz 1808 Perşembe günü, 23 yaşında iken padişah oldu ve Osmanlı tahtına oturdu(1).

11. Mahmud, padişah olduğu sırada Osmanlı-Rus savaşı devam ediyordu.

Osmanlı Devleti'nin dostluğunu tercih eden ve bütün baskılara, rağmen Rusya'ya tabi olmayan İmereti kralı Salomon 11. ile Osmanlı Devleti'nin irtibatını koparmak ve bu kralın Osmanlı Devleti'nden alacağı desteği engellemek için Poti(Faş) ve Karadeniz sahilini ele geçirip Osmanlı'ya giden yolu kapamak isteyen Ruslar, 24 Kasım 1809'da Faş kalesini kuşattılar. Bu Ruslar'ın Faş'ı ilk kuşatması idi. Trabzon valisi ve Karadeniz sahilleri seraskeri Şerif Mehmed ve Cıldır valisi Vezir Selim Paşaların ihtilaflarından ve yerlerine baskalarının tavininden kaynaklanan kargaşalıktan istifade ile Ruslar, Faş kalesini ele geçirdiler(2).

Devam eden Osmanlı-Rus savaşlarında Yeniçerilerin bozukluğu, devletin parasının olmaması ve iç karışıklıklar gibi sebeplerle Osmanlı orduları bir çok yerde yenilgiye uğradılar(3).

1810 yılına doğru artık Kafkasva'nın büyük bir bölümü Rusların eline geçmişti(4).

1) İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1972, IV,93 ; Abdurrahman Şeref, Fezleke Tarihi Osmanive, İstanbul 1326-1327,12. baskı,s.107.

2) Vanilisi-Tandilava, 50-51 ; İsmail,75 ; Baddelev, Kafkasva,99 Danişmend,Kronoloji,IV,100.

3) Şeref,Fezleke,108.

4) Kurat,Rusve Tarihi,299-300.

1225(1810) yılı başında Tormazof ordusuyla Tiflis'e geldi. Açıkbaş(İmereti) kralı Saloman(Süleyman) Han'ı dostane mülakat için Tiflis'e davet etti. O da daveti kabul ederek Tiflis'e gitti. Tormazof ise kralın yakalanıp Petersburg'a gönderilmesi için gerekli yerleri emir vermişti. Ruslar planlarını uygulama imkanı bulamadan Salomon, bir gece gizlice birkaç arkadaşıyla Tiflis'ten kaçarak Ahışa'ya geldi(1).

Avni yıl Ruslar, İmeretî krallığını, ardından da diğer küçük prenslikleri işgal ettiler. Ülkesi işgal edilen Salomon Han, Ahışa'ya ardından da sarayzerkanıyla birlikte Lazistan'a geldi. Müslüman gürcüler, burada han ve adamlarını büyük bir sempati ile karşıladılar. Hatta Selim Paşa Himsiasvili, İmereti'nin Ruslardan kurtarılıp, Salomon'un veniden tahtına oturabilmesi için vardım sözü bile verdi. Salomon, ülkesinin kurtarılacağı ümidivle Trabzon'da beş yıl kaldı. Bu sıralar Trabzon, Rus zulmünden kaçarak yurdunu terketmek zorunda kalan sayısız gürcünün sığınma yeri haline gelmişti. Salomon da 1815'te orada havata veda edecektir(2).

1) Cevdet, Tarih, IX, 223.

2) Vanilişi-Tahdilava, Lazlar'ın Tarihi, 51 ; AB, "Gürcistan SSC.", X, 206.

1809'da Poti ilk defa Rusların eline geçti. Mingrel, Abhaz ve Güriel hakimleri hep Ruslar'la işbirliği yaptılar. Osmanlı'vı tutan İmeret(Açıkbaş) hanı Salomon ise 1810'da Ruslar'a verilerek esir düştü. Ve kral Salomon(Sürevman) tahttan indirilerek İmereti işgal edildi ve Rusva'va bağlandı(1).

Abhazva'va hakim Şirvasidze hanedanınının muvafakatı ve belkide davetiyle Ruslar, 9 Temmuz 1810'da Sohum ve civarını işgal ettiler. Hanedandan Sefer Rev, hıristivanlığı kabul ederek Georgius adını almış ve prenslik makamına oturtulmuştu.Şirvasidze hanedanı, Rusların kendileri aleyhine bir ihtilal yapmalarından korkarak Rus himayesini kabul ettiler. Prens Georgius(Sefer Rev), eğitim için çocuklarını Rusva'va gönderdi(2).

Bu tarihten itibaren Sohum, devamlı bir Rus garnizonunun işgalinde kaldı ve yönetim silah zoruyla 1821'de Demetrius, 1822'de Michael olmak üzere Sefer Pev'in oğullarına verildi. Fakat bunların nüfuzu Sohum civarından öteye gitmemistir(3).

İmereti ve Abhazva'nın da işgali ile Ruslar, 1810'da Kafkasva'daki hıristivan halkların birleştirilmesi siyasetini başarıyla tamamlamış oldular(4).

1) F. İsmail, "Pükres Müzakeresi",75 ; Baddelev,99 ; Bala,İA, IV,843 ; Avvıldız, 7-8.

2) Barthold,İA,1,7 ; İsmail,75 ; Berkok,410 ; Baddelev,99 ; Avvıldız, 15.

3) Barthold,İA,1,7.

4) Baddelev,99.

Avnı yıl, İran, Taliş'i işgal etti. Fakat kısa bir süre sonra General Niebloseen kuvvetleri desteğindeki Tatar kuvvetleri(milisler)ne verilerek geri çekildiler(1).

Salomon Han'ın Osmanlı'ya sığınmasından sonra Osmanlı'nın Gürcistan'a müdahalesi gündeme gelir.Fakat Osmanlı kuvvetlerinin Ahilkelek surları önünde İtalyan asıllı General Marguis Palucci'ye yenilmemesinden sonra Ruslar, Osmanlı topraklarına karşı saldırıya geçtiler ve Kasım 1810'da Ahışa'vı kusatıldılar. Osmanlı kuvvetlerinin şiddetli mukavemeti neticesinde kusatmayı kaldırarak geri çekilmek zorunda kaldılar(2).

3 Ağustos 1810 tarihli bir belgeden Açıkbaş Hanı'nın Ruslardan kurtulup karşı saldırıya geçtiğini öğreniyoruz. Çıldır valisi Şerif Paşa, tahriratında ayrıca Han'ın celb ve te'lifinin faydalı olacağını ve Karadeniz ve Şark Canibi Seraskeri'nin derhal harekete geçeceğini belirtiyor(3).

23 Za. 1228(17 Kasım 1813) tarihli Trabzon valisi Süleyman Paşa'nın Erzurum valisi Ahmet Paşa'ya bir vazısında, Salomon'un kendisine gelmesinden birkaç gün sonra Rusva'nın Kemhal'deki Mapevri'nden Gürcüce bir mektup geldiğini ve mektupta Salomon'un eskiden beri bir Rus düşmanı olduğu ve anlaşmalar gereği Ruslar'a teslim edilmesi gerektiği şeklinde bir görüşe yer verildiğini bildirir(4).

-
- 1) Paddeley, 99 .
 - 2) Paddeley, 99.
 - 3) FOA,HH,41466.
 - 4) FOA,HH,44615.c

Ruslar, Güriil ve Migreli'vi 1811 de işgal ettiler. Tor-mazof, Açıkbaz ülkesini Rusva'va kattı. Açıkbaz hanı Salomon ise Ahışa'va kactı ve Osmanlı'va sığındı. Salomon'un Tiflis-ten kaçıp Osmanlı'va sığınmasının ardından onun ezneverlerini (hevlerini) vani reis ve emirleri Ruslar, ülkenin birer tara-fına sürdüler(1).

Tiflis'ten kaçarak Ahışa'va gelen Salomon'un etrafın-da çok sayıda kumandan toplanır ve Ruslar'a karşı savaşmayı kararlaştırırlar. Salomon'un başına toplananlar Gürcüler ve islam askerleridir. Bu arada Salomon, Kevhüsrev ve David'i İstanbul'a gönderir. Elçiler, Devleti Alivve tebaası olduk-larını bevanla vardım isterler. Kadim cizye ve peskeşlerini vereceklerini, Açıkbaz Salomon'a verildikten sonra 4-5 bin asker verilip düşmana saldırı emredilirse, askeri besleve-cekleri ve savaşa hazır olacaklarına dair bir senet verir-ler(2).

Salomon'un Ahışa'daki maiyeti 600 kişidir. Açıkbaz'ta da adamları vardır ve hepside Osmanlı'va hizmeti arzulamakta-dır. Açıkbaz Ruslar'dan temizlenirse Salomon, Ruslar'a karşı 5.000 Osmanlı askerinin ülkesinde bulunmasını ister. Bu sıra-da Gürcistan'daki toplam Rus askeri 20.000 dir(3).

1231(1815) tarihli Trabzon valisi Süleyman Paşa, tahri-retında Salomon'un sadakatinden dolayı taltif olunmasını is-

1) Cevdet, Tarih, 1X,223.

2) POA, HH, 44599 D. ; Cevdet, Tarih, 1X,223-224, X,5.

3) POA, HH, 44599 Ç.

ter. Ayrıca Han'ın Rusva'ya tabi olduğu yolundaki haberlerin asılsız olduğunu, Tiflis'teki Rusya Başkumandanından kağıtlara red cevabı verdiğini ve Han'ın mal için Ruslar'a tabi olacağını, üstelik Osmanlı'ya muhtaç olduğunu belirtir(1).

Açıkbaşın istilasından sonra Gürcüler'in çoğu Osmanlı'dan yardım isterken, bir kısmı da silaha sarılar(2).

Daha önce rus himavesine girmiş olan Gürcüler de bunun bir hata olduğunu anladılar ve Ruslar'a karşı isyan ettiler. Fakat bir netice alamadılar. Çünkü Gürcüler böyle bir mücadele henüz hazır değildiler. Aristokrat tabaka Ruslar'ı tutuyordu(3).

Salomon'un elçileri Yevhüsrev ve David, İstanbul'a gelip yardım istedikten sonra Salomon Han'a 1226 yılı evsıtı Rebi-ülevvel tarihli bir ferman-ı eli vazıldı. Hilati kendisine verilmek üzere Erzurum valisi ve şark canibi seraskeri Emin Paşa'ya gönderildi. Serdarlar(elçiler) geri döndüler. Salomon vasıtasıyla Gürcülerin Rusya aleyhinde kullanılmaları hususu Cıldır valisi Şerif Paşa'ya bildirildi. Büyük Osmanlı tarihçisi Ahmed Cevdet Paşa, durumu Gürcüler'in Rusva aleyhinde kullanılmaları için güzel bir fırsat olarak değerlendirir(4).

1811 yılı içinde Ahışa'da bulunan Salomon'dan başka Anapa ve Soğucak taraflarındaki Çerkesler ve diğer kavimler de ruslar'a karşı mücadelelerini sürdürürken Osmanlı'dan yardım istiyorlardı. Bu kavimlere veteri kadar top, asker ve mü-

1) BOA,HH,16690.

2) Gökçe, 204.

3) Perkok, 402.

4) Cevdet, Tarih, 1X, 224.

himmat desteği verilemediği için Sevvid Hüsevin Paşa Soğucak-
te mahsur kaldı. Sonra aslen o havaliden olan Ruznamçei Sani
Ahmed Efendi, Başmuhasebe pavesivle Soğucak ordusu nazırı ta-
yin edildi. Yeteri kadar mühimmat, bir topçu ortası, yarım
top arabacı ortası, kabileleri dağıtılmak üzere bir miktar
hila(kaftan) ve hediveler ve avrıca havlıce tuz ve saire ken-
disine verilerek Soğucak'a gönderildi(1).

Trabzon Mütessellimâ Süleyman Ağa, havaliden Soğucak'a
gönderilmek üzere 4.000 asker topladı. Avrıca Rebiülevvel'in
başında Süleyman Ağa ve havalinin nüfuzlu Ağalarına ferman-i
ali vazıldı(2).

Bu sırada Kafkasva'daki müslüman halkların Ruslar'a karşı
düşmanlıkları artarak devam ediyordu. Osmanlı-Rus ve İran-Rus
savaşları da devam ediyordu. Gürcistan'daki memnunivetsizlik
te giderek büyüyordu. Osmanlı ve İran bu durumdan faydalana-
bilselerdi Rusva bölgede zor durumda kalabilecekti(3).

14 Mart 1811 de Fransa ve Avusturya, Rusva aleyhine bir
ittifak oluşturdular. İttifak, Osmanlı'nın toprak bütünlüğü-
nü korumayı da amaçlıyordu. Bu, Osmanlı düşünülüyorından değil
Osmanlı'nın parçalanması endişesini taşıyan Avusturya hüküme-
tini memnün etmek içindi(4).

Tilsit'te Napolyon ile Osmanlı Devleti'nin taksimini gö-
rüsen Rus imparatoru Aleksandr, birçok isteğinin vanısına A-
napa'dan Poti'ye kadar doğu Karadeniz sehilinde işgal ettiği
Osmanlı topraklarının Rusva'ya bırakılmasını istiyordu(5).

1) Cevdet, Tarih, IX, 224-225.

2) Cevdet, Tarih, IX, 225.

3) Raddeley, 100.

4) İsmail, 94.

5) İsmail, 74.

BÜKREŞ MÜZAKERTELERİ

1806 sorularında başlayan Osmanlı-Rus savaşını sona erdirmevi amaçlayan barış görüşmeleri Bükreş'te yapıldı. Gürcistan ve Kafkasya ile ilgili yönlerini kısaca ele alalım. Ruslar, Faş nehrinden kati hudut ile Anapa ve Kemhal arasındaki bütün Gürcistan, Abhazya ve Cerkezistan'ın Rusyaya bırakılmasını ve Rusya'ya tabi olmak isteyenlerin de Rusyaya tabi olmasını istiyorlar, tabi olmak isteyenlerden de Gürcüler, Abhazlar ve Cerkesler'i kastediyorlardı. Osmanlı ise bunların sözkonusu edilmesini bile istemiyordu(1).

Ruslar, Mingrelistan, İmereti ve Kartli-Kaheti yani şimdiye kadar işgal ettikleri Gürcistan topraklarındaki nüfuzlarını artırmak için Karadeniz ve Faş nehri yoluyla devamlı ve emniyetli bir nakliyat imkenına kavuşmak istiyorlardı. Çünkü, Rusya'dan Gürcistan'a yapılacak nakliyat için Karadeniz ile Faş nehri Hazar Denizi'nden daha önemliydi(2).

Görüşmelerde anlaşmanın sağlanabilmesi için birtakım Avrupa devletlerinin İstanbuldeki temsilcilerini yoğun bir çaba içinde görüyoruz. Bunlardan biri olan İsveç maslahatgüzarı Palin, anlaşmayı kolaylaştırmak için, Rusya'nın, doğu Karadeniz sahilinde işgal ettiği yerleri elinde tutma konusunda ısrar etmediğini, Mingrelistan kıyısında Gürcistan'la irtibatını kolaylaştıracak bir limanın kendisine verilmesi halinde işgal ettiği toprakları iadeye hazır olduğunu bildirdi. Osmanlı Devleti

1) Cevdet, Tarih, X, 4 ; İsmail, 89.

2) İsmail, 81.

ise, Ruslar, doğu Karadeniz sahillerindeki bütün iddialarından vazgeçinceye kadar müzakereye razı olmayacağını açıkladı(1).

Osmanlı Devleti, Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını tanımak istemiyordu. Karadeniz ve Faş nehri voluvla Ruslar'ın Gürcistan'a nakliyat yapmasına izin verse Gürcistan'ın Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiş olacaktı. Osmanlı'ya göre Rusya'nın hedefi de bu idi. Neticede Osmanlı, Gürcistan'ın Rusya'ya ilhakını tastik etmeden Rusların Faş nehri voluvla nakliyat yapmasına izin verdi. Ruslar, Kafkas dağlarını aşmak ve Gürcistan ile daha kolay irtibat kurmak için Mozdak'tan Vazbek'e bir askeri yol inşa etmişlerdi(2).

17 Mayıs 1811 de altı maddelik bir ön barış anlaşması imzalandı. Üçüncü madde Kafkasya cephesinde savaş öncesi sınır öngörülüyor, gizli bir madde ile de Ruslar'a Anakra ve Kemhal arasındaki araziyi kullanma hakkı verilirdi. Sultan Mahmudun Sadrazam ve murahhasları gizli madde ile verilen bu hakka karşı çıktılar(3).

16 Mayıs 1812 de imzalanan Pükreş Anlaşması ile Osmanlı Devleti, son yıllarda Kafkas savaşlarında kaybettiği bütün toprakları hemen hemen geri aldı. Pükreş anlaşması ile Anadolu hududu savaş öncesi halini aldı. Sohum da anlaşma gereği Osmanlıya bırakılacakken "hiçbir zaman Türklere ait olmadı" iddiasıyla Ruslar tarafından geri verilmedi(4).

1) İsmail, 74, 96.

2) İsmail, 82, 82.

3) İsmail, 102, 105.

4) Danismend, 1V, 100 ; Paddeleev, 106.

Rükres anlaşması ile Ruslar, Suram'ın batısına kadar bütün Rion havzasını ve arasındakıların Karadeniz'e uzanan güneybatı vamaçları boyunca Abhazya'nın kontrolünü ellerine aldılar. Mingrelva kıyısında sadece Poti ve Anapa Osmanlı'nın elinde kaldı. Kura boğazlarına hakim olan ve Suram üzerinden Kutaisi ve Gori arasına giden yolu kontrol edebilen Akhaltzike ve Azgur hala Osmanlı'nın elinde olan yerlerdi(1).

Osmanlı Devleti, vukarı Kür'ün hakimi durumunda olmaya devam edilordu. Anapa ve Rzıb nehri arasındaki Karadeniz sahili de Osmanlı kontrolünde olduğu için Ruslar'ın batı Transkafkasva'daki hakimiyeti pek önemsiz bir haldeydi(2).

RUSYA'YA KARŞI AYAKLANMALAR

Rusva'ya ilhaktan sonra Gürcüler, rus idaresinden şikayetçi olmaya başladı ve her geçen gün memnun olmayanların sayısı biraz daha çoğaldı. Ruslar'ın amirlik taslamaları, zorla topladıkları vergiler ve yaptırdıkları angarvalar bütün Gürcistan'da isyan fikrini doğurdu ve ver ver kargasalıklar çıktı(3).

Memnuniyetsizlik, 31 Ocak 1812 de Ahmet Köv'de açık isyana dönüştü. Bir gün sonra daha kuzevdeki Tioneti'de bir Gürcü kadınına tecavüz eden bir rus subayı adamlarıyla birlikte parçalandı. Kısa sürede bütün Kaheti ateşler içinde kaldı. Teflaf ve Sığnah kasabaları Gürcü vatanseverler tarafından kuşatıldı

1) Allen-Muratoff,19 ; Baddellev,106.

2) Allen-Muratoff,19.

3) Baddellev,103 ; Ayvıldız,7-8.

di. Vatansever isvancılar, Signah'ı ele geçirdiler ve garnizonu tamamen imha ettiler. Telaf ise işgalci ve emperyalist Ruslar'ın elinde kaldı. Kağobeti kövündeki "Narva Dragoonları"na ait bir birliği tamamen ortadan kaldırdılar. Alavin komutanı Albav Martinov da ölümcül bir şekilde yaralandı. Ruslar her taraftan Telaf'a takvive birlikleri gönderdiler. Fakat hiçbir kuvvet gideceği vere sağ ulaşamadı (1).

Vladikafkas ile Tiflis arasındaki dağ kabileleri Pşavlar, Osetler, Tuşenler, ve Kevsurlar da avaklanarak aradaki haberleşme hattına tamamen kestiler(2).

Vatansever(isvancı) Gürcüler, Signah bölgesinde Kabardev alavının savunduğu Rodbiskhevive saldırdılar. İki subay ve 212 er kaybeden alav Karaağaç'a çekildi. Avaklanmanın başlaması çok ani ve şavılması da enaz o kadar hızlı oldu(3).

Dağıstanlılar'ın kuşatması altında bulunan Tiflis'i koruyamayacağını anlayan Prens Orbelvani, Palucci'den yardım istedi. O da hemen Tiflis'e geldi. Telaf bölgesine takvive birlikler gönderdi. Tarafların bütün gücüyle mücadele ettiği savasta vatanseverler yenildi. Bu olaylar devam ederken 5.000 kişilik bir Osmanlı ordusu 21 Şubat 1812 de Ahilkelek'i kurtarmak için harekete geçti, fakat kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Üç gün sonra, General Lissanieviç komutasındaki küçük birlikler, Magasberd'in hakimi Karabek'in de yardımıyla Pargitha'da bir Osmanlı birliğini yenilgiye uğrattı. Bu taraftaki sıkıntılardan kurtulan Palucci, süratle Te-

1) Rala, "Gürcistan", IA, IV, 843 ; Raddeliev, 103 ; Avvaldız, 7, 8.

2) Raddeliev, 106.

3) Raddeliev, 103, 104.

laf bölgesindeki isvanı bastırmaya yöneldi. Yapılan savaşta vatansseverlerin lideri Prens Kabauloff vakalandı ve Rusva'ya sürgüne gönderildi. İsvancılar, yenildiler ve isvan bu şekilde bastırıldı(1).

Albay Qushakof, Gürcü alavının bir taburuyla 12 Şubat'ta Dousheti, ardından da Ananous'u ele geçirdi ve bölgede durum sakinleşti(2).

1813 ve öncesinde Ruslar'ın Kafkaslar'daki başarılarını gören ve Osmanlı ile İren'dan yeterli bir yardım göremeceklerini anlayan Gürcü vatanssever isvancılar ve küçük dağlı hanlıklarının tüm cesaretleri kırıldı(3).

Ruslar'ın İren'a karşı kazandıkları başarılarından sonra Gülistan anlaşmasının bir ön hazırlığı niteliğindeki bir mü-tareke 13 Ekim 1813'te imzalandı. Buna göre İren, Gürcistan, Mingreli, İmereti ve Abhazya üzerindeki her türlü hakkından vazgeçtiğini kabul ediyordu(4).

İç gaileler sebebiyle Rusva'ya Fas nehrinden zahire için izin verilmişti. Bu izni suistimal eden Rusva, nehir Üzerinden asker ve mühimmat nakliyatı yapmaya başladı. Fazı verleri de işgal ettiler. Osmanlı, bunun anlaşmalara aykırı olduğunu belirttiyse de Ruslar, 1230(1815) da oralara yerleştiler(5).

1814 tarihli bir dilekçelerinde Gürcüler, "...ülkemize gelmenizi bekliyoruz;Emriniz ne ise bildiriniz; isteklerinizi canla, başla yapacağımıza and içeriz. Halkımızın cümlesi uğru-

1) Baddelev,104.

2) Baddelev,104.

3) Baddelev,109.

4) Paddelev,109.

5) Ali Reşad, Tarihi Umumi, İstanbul 1339,IV,86,1.baskı.

nuzda canını feda etmeğe hazırdır. İsterseniz yurdumuzu terkederek size melelim ; ancak bu takdirde size büyük bir yük olacak, aceze evlad ve avalimizi ve mallarımızı burada bırakmak zorunda kalacağız ki, bunların Ruslar tarafından gasp ve vağma edileceği şüphesizdir. Bu zalimlerin elinden kurtulmamıza yardım ediniz..." diyerek Osmanlı'dan yardım istemektedirler(1).

Yine 1814 tarihli bir belgede Gürcüler Osmanlı Devletine şöyle seslenmektedirler : "...Rusyalunun ved-i cebbaresinden tahlisimizi rica ediyoruz. Bu hareketinizle bütün Gürcüistan halkının havır duasını elacaksınız. Gürcüistan halkının Osmanlı idaresinden uzaklaşarak Rusyanın eline bırakılmamasını bilhassa niyaz ederiz. Biz bu zalimlerin takip ve tasallutlarına uğradık, vatanımızı terkettik, artık kırlarda serserivane dolaşıp duruyoruz..."(2).

Bütün Gürcistan'a paralel olarak Acara'daki Osmanlı idaresi giderek zayıflamaya başlamıştı. 1803'te Ahışa paşası olan Selim Paşa(Himsiaşvili)nin Rusların desteğiyle müslüman gürcü yönetimi kurma çalışmaları 1815'te bastırıldı(3).

Ülkesi Ruslar tarafından işgal edilince Osmanlı'ya sığınmış olan Salomon II, Trabzon'da öldü. İmeret kralı, 1801'de Napolyon'dan himaye istemişti. Bu isteğini 1811'de tekrarladı. Fakat bir sonuç alamadı ve iltica talebini kabul eden Osmanlı topraklarında geçirdi hayatının son bölümünü. Ölünce yerine kimin Açıkbaş hanı olacağı konusu gündeme geldi. Osmanlı han olacak kişinin kim olacağı konusuna müdahale etmedi(4).

1) BOA,HH,44615 H.(Şinasi Altundağ,Osmanlı İdaresi ve Gürcüler, IV. Türk Tarih Kongresi, s. 323'ten naklen).

2) BOA,HH,44615 G.(Altundağ,s.324'ten naklen).

3)Çiloğlu,362.

4) Berkok,402.

9 Şevval 1230(14 Eylül 1815) tarihli bir vazısında Trabzon valisi Sülevman Paşa, Salomon'un yerine tavin edilecek han ile ilgili olarak, Açıkbaş ve Gürcistan'ın Osmanlı mülkü olduğunu Açıkbaş hanlarının nasb ve ibkalarının da Osmanlı'nın mensur itasının adet olduğunu hatırlatır. Ve Tavad ve Eztavadlar tarafından seçilecek han için mensur ve hilat itasının gerekeceği, bu sebeple isim veri açık bir mensur verilmesini ister (1).

Sülevman Paşa'nın 21 Ağustos 1815 tarihli tahriratında da avnı hususlara yer veriliyor(2).

Valinin tahriratında Açıkbaş ülkesinde hanlığa layık olan varsa da açığa çıkamaz. Ayrıca mektubunda Osmanlı'ya hizmeti görev sayan Güril meliki Mamve de Ruslar'dan korktuğu için açığa çıkamaz deniyor(3).

İmeretva ve Guriva da 1819 da Ruslara karşı avaklanmalar oldu. Ruslar, bu avaklanmaları kanlı biçimde bastırdılar(4).

23 Haziran 1819 tarihli, Çıldır valisi Ali Paşa'nın bir vazısında Gürcülerle Ruslar arasındaki çatışmaların hâla devam ettiği belirtiliyor(5).

1235(1819) tarihli bir hattı hümayununda Sultan II. Mahmud, kış mevsimi olduğu için iş görülemeveceğini ve Çıldır valisine danışılarak hareket edilmesini gerektiğini bildiriyor(6).

1) FOA,HH,44517 A.

2) FOA,HH,44517 B.

3) FOA,HH,44517 A,D,E.

4) Bala,İA,1V,843.

5) Gökçe,211.

6) FOA,HH,44611.

Avnı belgede Gürcistan halkının ittifakla Ruslar'ın ülkelerinden çıkarmak ve Osmanlı'ya iltica etmek istediği, Rusların asker topladığı, Tiflis ahalisinin tamamının avaklandığı, Rusların bir kısmının öldürüldüğü, bunun üzerine Rusların bölgeye asker sevkettikleri belirtiliyor(1).

Erzurum valisi Hafız Ali Paşa'nın raporuna göre, Açıkbaz ahalisi bütünüyle Ruslara muhalefet etmişler, bu arada Ruslar Tiflis'i denetimleri altına almayı başarmışlardır(2).

Defterdar Efendi, Çıldır valisinin daha önceki inhasına mebni Erzurum cephanesinde emanet olarak ikivüzelli kantar harut, virmibesbin deste kasnak, kırk tüfek, altıbin çakmak taşı...vs bulunduğunu bildirmiştir. Çıldır eveleti için ter-tib olunan altı kıta balvemez kundakları ve vedi adet sürat arabası evasıt-ı Muharremde gönderilmişti. Birkaç gün önce de virmi sekiz kundak gemivle gönderilmişti(3).

1820 de Açıkbaz'ta Ruslara karşı bir avaklanma oldu(4)

Lazistan'daki derebevlerinin birbirleriyle kavgalarına son vermek için derebevliklere kaldırılarak idareye doğrudan el konuldu. Derebevlerinin istiklallerine ilk darbe Osman Paşa tarafından indirildi(5).

Sabık bevler bu sefer birbirleriyle kanlı çarpışmalara giriştiler. Trabzon valisi OsmanPaşa, diğer bevlikleri de ortadan kaldırmayı düşündü. Fakat gerekli askeri gücü saravdan

1) BOA,HH,44611.

2) POA,HH,44611.

3) POA,HH,44611.

4) Avvıldız,7,8.

5) Minorskv,İA,V11,26 ; Vanilisi-Tandilava, 51.

temin edemedi. Bunun üzerine Acara bevi Ahmet Pev Himsiasvili'den yardım istedi. Ahmet Pev, Lazistan'da sükûneti sağladı. Burada altı ay kadar bir süre kalan Ahmet Pev, Lazistan'da Osmanlı hakimiyetini sağlamayı da başardı(1).

Ahmet Pev, bu olaylardan sonra Acara ve Posof taraflarında büyük bir itibar kazandı. Ahaltsihe'vi elde etmek için Ahmet Pev'i kendi taraflarına çekmek gerektiğini düşünen Ruslar, görüşmelerde bulunmak için General Rebutov'u gönderdiler. Başlangıçta Ahmet Pev saflarına geçer gibi olsaydı da sonra Ahmet Pev, Ruslara böyle bir dostluğu ve birlikteliği kabul edemeyeceğini bildirdi(2).

1820 yılından sonra Rusların Gürcistan politikasında farkedilir bir değişim olduğunu söyleyen Cemal Gökçe, konuyla ilgili olarak sunları söylüyor : "Durumun fazla güç olduğunu anlayan Ruslar, 1820 tarihinden itibaren Gürcü bevlere iyi davranmak suretiyle kendilerine bağlama yolunu tercih etmişlerdir. Bununla beraber yine de hürriyeti seçerek Osmanlı Devletine sığınanlar olmuştur. Bunlar içerisinde bevlere dahi vardır."(3).

1) Vanilisi-Tandilava, 52.

2) Vanilisi-tandilava, 52.

3) Gökçe, 211.

PIPLİYOGRAFYA

- Abdurrahman Şeref, Fezleke-i Tarihi Osmanive, İstanbul 1326-1327,
Karabet Matbaası, 12. baskı.
- Ahmet Cevdet Paşa, Kafkasva'ya Dair, Yeni Mecmua, 20 Haziran 1918,
İstanbul Tanin Matbaası, c.2, s.454-457.
- _____ Kırım ve Kafkas Tarihçesi, Kostantiniyve 1307,
_____ Tarih-i Cevdet, Dersaadet 1309, c.1-XII.
- Allen W.E.D.-Muratoff, Paul, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki
Harplerin Tarihi, Ankara 1966, XV11+525s.
- Ali Resad, Tarih-i Umumi, İstanbul 1339, c.IV, 1. baskı.
- Altundağ, Şinasi, Osmanlı İdaresi ve Gürcüler, IV. Türk Tarih Kong-
resi,
- AnaBritannica, Gürcistan SSC. maddesi, İstanbul 1986, c.X.
- Avvıldız, Hakkı Raif, Gürcistan, İstanbul 1946.
- Paddeley, John F., Ruslar'ın Kafkasya'yı istilası ve Şevh Şamil,
çeviren: Sedat Özden, İstanbul tarihsiz, 2. baskı.
- Fala, Mirza, Gürcistan, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1977, c.IV.
_____ Kaçar, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1976, c.VI, 2. baskı.
- Barthold, W., Abazalar, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1965, c.1.
- Pasbakanlık Osmanlı Arşivleri, Hattı Hümayun, No: 41466, 44517 A,
44517 D, 44517 E, 44599 Ç, 44599 D, 44611, 44615 C, G, H.
- Perkok İsmail, Tarihte Kafkasya, İstanbul 1958.
- Prokelman, C., İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi, çeviren:
Neşet Çağatav, Ankara 1964.
- Püvük Dünya Atlası, Millivet Yayınları, Tarihsiz.
- Püvük Larousse, Gürcistan maddesi, İstanbul 1986, c.VIII.
- Çiloğlu, Fahrettin, 100 Yıl Önce Türkiye'de "Gürcü Kövleri", Tarih
ve Toplum, Haziran 1992, sayı: 102, s. 361-362.
- Danışmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstan-
bul 1972, c.IV.
- Gökçe, Cemal, Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Si-
vaseti, İstanbul 1979.
- İsmail, Fehmi, Pükreş Andlaşmasının Müzakeresi 1811-1812, Felleten,
c.XLVI, sayı: 181, Ankara 1982.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin, Osmanlılar'ın Kafkas-Ellerini Fethi (1451-
1590), Ankara 1976.
- Kurat, Akdes Nimet, Rusya Tarihi, Ankara 1987, 2. baskı.
_____ IV-XVIIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki
Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1972.

- Mevden Larousse, Gürcistan maddesi, İstanbul 1971, c.V.
- Minorsky, V., Lazlar, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1972, c.VII.
- _____ Tiflis, İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1974, c.XII/1.
- Özkan, Ahmet, Gürcistan, İstanbul 1968.
- Özmen, İnsal, Artvin, İstanbul 1969, 80 sayfa.
- Öztuna, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1979, c.I-XIII.
- Runciman, Steven, Haçlı Seferleri Tarihi, çeviren: Fikret İşıltan,
Ankara 1987, c.III.
- Sami, Şemseddin, Kamusu'l-Alam, İstanbul 1314, c.I-V.
- Saray, Mehmet, Rusya'nın Asya'da Yayılması, Tarih Enstitüsü Dergisi,
İstanbul 1981, sa:10-11.
- Uçarol, Rıfat, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul 1989,
c.XI.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1983, c.III/1.
- Vanilisi, Muhammed-Tandilava, Ali, Lazlar'ın Tarihi, çeviren: Hayri
Hayrioğlu, İstanbul 1992, 2. baskı.
- Yalçıntaş, Nevzat, Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Arasında İş-
birliği, İlim ve Sanat, sayı:31, Şubat 1992.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, c.III.
- 39 Yurt Ansiklopedisi, İstanbul 1982, c.II.